

HATÁSOK ÉS KÖLCSÖNHATÁSOK: AZ INTERNETES ZAKLATÁS SZEMLÉLŐIRE HATÓ SZOCIO-EMOCIONÁLIS ÉS MORÁLIS TÉNYEZŐK

– Várkonyi Gergő –

A kortárs cyberpszichológia egyik legfőbb célkitűzése az internetes zaklatás megfékezése, melynek egy ígéretes módja a szemlélők közbeavatkozásának elősegítése (Dang és Liu, 2020). A kurrens kutatási orientáció a szemlélők reakcióját vizsgálja egyes pszichológia tényezők kontextusában (DeSmet et al., 2019). Kutatásom ebbe a keretbe illeszkedik, ugyanakkor feltérképezi az egyes változók hatásait és kölcsönhatásait egyaránt. A kérdésfeltevés arra irányult, hogy az empátia, az érzelemszabályozás (szocio-emocionális tényezők), valamint a személyes és társas norma (morális faktorok) hogyan befolyásolja a szemlélők reakcióját (passzív vagy proszociális). A keresztmetszeti kutatás keretében összesen 80 serdülő töltötte ki az online kérdőívcsomagot, mely az Empátia Kérdőív Gyermeknek és Serdülőknek, az Érzelemszabályozás Nehézségei Skála Rövid Változata mérőeszközöket, és három általam lefordított önbeszámoló kérdőívet (személyes és társas norma, szemlélő válasz) tartalmazott. Az eredmények alapján az empátia és a személyes norma szignifikánsan prediktálja a proszociális szemlélő reakciót – e két tényező nagyjából ugyanolyan mértékben befolyásolja a szemlélő magatartást. Az érzelemszabályozás a szemlélő választ tekintve nem bizonyult globálisan releváns prediktornak (az érzelmi tudatosság és az impulzuskontroll viszont annál inkább). A társas norma szintén nem játszott markáns szerepet, a szemlélők reakciójára az empátia sokkal erősebb hatást gyakorol. Az eredmények az egyéni faktorok szerepét húzzák alá a cyberbullying szemlélő intervenciója kapcsán – ennek figyelembevétele a hatékony prevenció és intervenció programok szempontjából is gyümölcsöző lehet.

Kulcsszavak: internetes zaklatás, szemlélők, szocio-emocionális tényezők, morális tényezők, serdülők

Elméleti háttér

A cyberbullying fogalmi keretei

Napjaink digitális világában, az információs és kommunikációs technológia térhódításával és fejlődésével a serdülők virtuális platformokon keresztül is képessé válnak kapcsolatok alakítására és fenntartására (Zych et al., 2018). Egyrészt, ezen eszközök és felületek (pl. közösségi média oldalak) lehetőséget nyújtanak a társas viszonyulás újabb módozatainak kiépítéséhez (DeSmet et al., 2014), hisz megkönnyítik a kommunikációt, facilitálják a társas kapcsolódást, és pozitívan segítik a tanulást az információhoz való könnyebb hozzáférés révén (Li, 2007; Ybarra és Mitchell, 2004; Zych et al., 2018). Ugyanakkor, az elektronikus készülékek és az internet világa egy új kontextust teremtett a serdülők agresszív tendenciáinak közvetítéséhez: ez az internetes zaklatás,

vagy cyberbullying jelensége (Li, 2007; Menesini és Spiel, 2012; Zych et al., 2018).

Az internetes zaklatás olyan agresszív késztettségű, negatív kimenetelű aktus vagy viselkedés, amelyet egy vagy több személy szándékosan, hosszú időn keresztül és ismétlődően hajt végre egy adott egyén (az áldozat) ellen irányítva. Az erőviszonyok jórészt aszimmetrikusak, kiegyenlítetlenek, hiszen a viktimizált személy sem fizikailag, sem pszichésen nem képes megvédeni magát. A definíció fontos tartalmi eleme természetesen az is, hogy az agresszív aktus elektronikus formában fejeződik ki és így is éri el az áldozatot: mobil eszközök, vagy otthoni számítógépek használatával (képek, videók, szöveges üzenetek vagy hívások formájában), illetve az internet közvetítésével (e-mailek, chatszobák, azonnali

üzenetküldők vagy weboldalakon keresztül). Az online közeg velejárója, hogy (1) a zaklatás bármikor és bárholon véghez vihető; (2) az agresszív tartalom nagyszámú közönséghez eljuthat; és (3) a szereplők gyakran elvesztik anonimitásukat (Vismara et al., 2022).¹

Az internetes zaklatás problémájával két okból kifolyólag is érdemes mélyrehatóan foglalkozni. Egyrészt, a viktimizált egyént tekintve a bántalmazásnak nagyon komoly és kiterjedt következményei vannak: a cyber-zaklatásnak való kitettség súlyos pszichológiai distresszhez, az iskolai teljesítmény romlásához, öndestruktív és szuicid fantáziák megjelenéséhez, de antiszociális magatartásformákhoz is vezethet (Bussey et al., 2020; Kim et al., 2019). Az áldozatul esett személyek alacsony önértékelésről, magas szorongásról, negatív érzélemvilágról és szociális beilleszkedési nehézségekről számolnak be (Bussey et al., 2020; Slonje et al., 2013).

Másrészt pedig, a folyamatos és megállíthatatlan technológiai fejlődés hatására a gyermekek egyre nagyobb tömegei válnak érintetté a bántalmazásban (Valdes-Cuervo et al., 2021): a zaklatás előfordulási gyakorisága emelkedő tendenciát mutat, sőt, egyes országokban (a technológia lehetőségeinek teljes kiaknázása miatt) talán már tetőzik is (Bussey et al., 2015; Kowalski et al., 2019; Livingstone et al., 2016). A digitalizálódó világ jelenlegi formájában elengedhetetlen jelentőségű az a kutatói és oktatói munka, mellyel a cyber-agresszió további terjedése alááshatóvá válhat (pl. Dang és Li, 2020). Ennek a folyamatnak egy kiemelten támogatott törekvése a zaklatás szemlélőinek segítő közbeavatkozásra való ösztönzése (Allison és Bussey, 2017).

A szemlélők szerepe az internetes zaklatásban

Az internetes zaklatás folyamatában – hasonlóan az iskolai bántalmazáshoz – a résztvevők különböző szerepeket vesznek fel (Gonzalez-Cabrera et al., 2017, Pauwlik et al., 2019). A klasszikus tipológia három ilyen szerepet különít el: zaklatók, áldozatok, és zaklató-áldozatok (Ybarra és Mitchell, 2004). Van azonban egy negyedik csoport, amely közvetlenül nem érintett a zaklatásban, csupán tanúja a kialakult helyzetnek – ők az incidens szemlélői (Zsila

et al., 2015). A szemlélőket csupán az elmúlt években kezdték el intenzíven kutatni (Allison és Bussey, 2016; DeSmet et al., 2014), a kurrens kutatások ugyanakkor már az internetes zaklatásra is, mint egy triadikus viszonyrendszerre (elkövető-áldozat-szemlélő) tekintenek (Dang és Liu, 2020), amelyben a szemlélőkre hatalmas szerep hárul, hiszen potenciálisan képesek lehetnek a helyzetet, s így a folyamat lefolyását valamilyen irányba megváltoztatni, befolyásolni (Allison és Bussey, 2017). A szemlélők a zaklató megerősítésével („csatlósok”) voltaképpen legitimizálják az efféle incidensek előfordulását (tovább rontva a helyzetet, pl. együtt nevetnek az áldozaton), míg az áldozatok támogatásával („szupportív együttérzők”, pl. megvigasztalják az áldozatot) megelőzhetik a zaklatás súlyos hatásainak további eskalálódását (DeSmet et al., 2019). Ez utóbbi jelenti természetesen a szemlélők konstruktív közbeavatkozását, amely a megelőző programok preferált viselkedésformája is egyben (Dang és Liu, 2020).

A szociálpszichológia már régóta foglalkozik a szemlélők kérdéskörével (Siegel, 1972). Már a korai kutatások is bizonyították, hogy minél nagyobb számban vannak egyidejűleg jelen egy eset szemlélői, annál inkább csökken a segítségnyújtás valószínűsége (Latané és Darley, 1968, 1970). Ez a jelenség szemlélő-effektusként („bystander effect”) ívódott be a pszichológiai köztudatba, és már az internetes zaklatás kontextusában is alátámasztást nyert: a szemlélők az online térben ugyan nagy számban vannak jelen, a felelősség eloszlása miatt azonban mégsem avatkoznak közbe (Brody és Vangelisti, 2016; Obenmaier és Mtsai, 2014). Ők az ún. passzív tétlenek, akik sajnálatos módon a szemlélők nagy hányadát teszik ki: Van Cleemput és munkatársai (2014) például 58,6%-ra teszik azon szemlélők arányát, akik ugyan zaklatást észlelnek, de azt passzívan ignorálják. A problémát leginkább az jelenti, hogy az efféle inakció nem, hogy nem helyettesíti az áldozat támogatását, de implicite felfegyverzi és bátorítja a zaklatót (Bastiaensens et al., 2014, Macháčková et al., 2013; Mazzone, 2020). Az áldozatra nézve tehát sem a bántalmazó támogatása, sem az inaktivitás nem enyhítő körülmény, így a kutatások fókuszába annak feltárását kell helyezni, hogy melyek azok a kívánatos készségek, melyek fejlesztésével a szemlélők nagyobb valószínűséggel

¹ Az internetes zaklatás még manapság sem rendelkezik konszenzuális definíciós sémával. Tanulmányomban Vismara és munkatársai (2022) koncepcióját követem, hiszen ők számos korábbi definíciós törekvést (pl. Brody és Vangelisti, 2016; Langos, 2012; Livingstone et al., 2016; Slonje et al., 2013; Smith et al., 2008) szintetizálva alkottak meg egy átfogó fogalmi meghatározást.

válaszolnak szupportív, proszociális módon – ez mind a prevenciót, mind az intervenciót konstruktívan segítheti elő (Sarmiento et al., 2019; Van Cleemput et al., 2014).

Összegezve tehát, a szemlélők pusztán támogató reakciójukkal már képesek lehetnek a zaklatás csoportszintű prevalenciáját csökkenteni, és az áldozat sérelmét minimalizálni (Allison és Bussey, 2016, Kim és mtsai, 2019). Mindezen intervenciós potenciál ellenére a szemlélők túlnyomó része mégsem lép fel és avatkozik közbe (Allison és Bussey, 2017). Tanulmányom arra keresi a választ, hogy mi különbözteti ezeket a passzív, inaktív szemlélőket a ténylegesen aktív, támogató, közbeavatkozó szemlélőktől: melyek azok a faktorok, melyek a szemlélőket szupportív, proszociális intervencióra sarkallják?

Az elmúlt években két ígéretes kutatási irány bontakozott ki a szemlélők intervenciós készségeinek terén: az egyik hagyomány a szemlélők **szocio-emocionális kompetenciáit** (empátia, érzelemszabályozás) veszi górcső alá (Arató, 2021; Barlińska et al., 2018; Macháčková és Pfetsch, 2016; Schultze-Krumbholz et al., 2020), a másik tradíció pedig a szemlélők **morális jellemvonásait** (személyes norma, társas norma) vizsgálja (Dang és Liu, 2020; Baestiensens et al., 2016). Problémát jelent ugyanakkor, hogy a két kutatási irányzat között meglehetősen csekély a párbeszéd mértéke. A felsorolt kutatások azt bizonyítják, hogy mind az empátia, mind a személyes és társas norma fontos lehet a szemlélők konstruktív intervenciója szempontjából (az érzelemszabályozást ebben a kontextusban még nem vizsgálták), de a gyakorlati munka és a fejlesztő programok szempontjából egyáltalán nem mindegy, hogy mely tényezők bizonyulnak fontosabbnak és priorizálnak. Jelen vizsgálat legfőbb célja, hogy számba vegye az empátia és érzelemszabályozás, valamint a személyes és társas norma szemlélő reakcióra gyakorolt **hatásait**, illetve **kölcsönhatásait**.

Módszertan

Mintavétel és adatfelvétel

Az adatfelvétel célcsoportjába azok a serdülők tartoztak, akik már betöltötték 14. életévüket és jelenleg egy középiskolában végzik tanulmányaikat, de még nem érték el a 18 éves kort. Ennek egyszerűen az volt az oka, hogy a cyberbullying prevalenciája ebben az életkorban tetőzik (ld. Brochado et al., 2017). Az összeállított kérdőívcsomagot megelőzően a résztvevők egy demográfiai adatlapot töltöttek ki. Összesen 80 személy töltötte ki a kérdőívet, akik mind megfeleltek az életkori kitételnek, így az adatfelvételtől kizárás nem történt. A 80 fős minta 46 százaléka férfi és 54 százaléka nő. A legidősebb serdülő 17 évesen, a legfiatalabb 14 évesen vett részt a kutatásban, az átlagéletkor 15,7 (SD = 0,92). A válaszadók 24 százaléka a tizenegyedik, 43 százaléka a tizedik, és 33 százaléka a kilencedik évfolyamot végzi a kutatás időpontjában. A kitöltendő válaszlapon a Google Forms űrlapkészítő program felületén készült el, az adatfelvétel online formában zajlott 2021.12.07 és 2021.12.15 között.

Mérőeszközök

A kutatás során a résztvevők egy online önbeszámoló kérdőív-battériát töltöttek ki, mellyel magát a szemlélő választ, illetve a négy bemutatott (szocio-emocionális és morális) tényezőt mértem fel. Az empátikus készséget az Empátia Kérdőív Gyermekeknek és Serdülőknek (Overgaauw et al., 2017) kérdőívvel, az érzelemszabályozási kompetenciát pedig az Érzelemszabályozás Nehézségei Skála rövid változatával (Kaufman et al., 2016) vizsgáltam. Mindkét mérőeszköz előnye, hogy kifejezetten gyermek, illetve serdülő populáción történt a validitás és reliabilitás megállapítása, így célkitűzésemhez mérten ezek bizonyultak a legmegfelelőbbnek. A személyes és társas normák mérésére nem állt rendelkezésemre standard mérőeszköz, így én fordítottam le két idegen nyelvű kérdőívet² (Dinić et al., 2021; Wright és Li, 2013).

² A személyes normákat mérő kérdőívhez egy hipotetikus forgatókönyvet is írtam a résztvevőknek (Macháčková és Pfetsch, 2016 munkája alapján), a társas normák esetén erre nem volt szükség, mert az a digitális erőszak osztálytermi deskriptív normáit vizsgálja.

A szemlélő válasz kapcsán ugyanígy jártam el: egy olyan kérdőív (Macháčková et al., 2013, 2016) került kiválasztásra és lefordításra, melynek az a sajátossága, hogy éppen passzív és proszociális szemlélők megkülönböztetését segíti elő (tanulmányom szempontjából márpedig ez volt releváns). A résztvevőket a szerzők instrukciója szerint csoportokba soroltam (17 passzív és 63 proszociális szemlélő), a statisztikai elemzéseket is ennek tükrében végeztem.

Eredmények

Hatások

Első két hipotézisemmel a vizsgált tényezők egyedi hatásait igyekeztem tanulmányozni. Első hipotézisem szerint a magas empátia, az adekvát érzelemszabályozás, illetve az anti-cyberbullying (internetes zaklatást elutasító) személyes és társas norma egyaránt prediktálja a proszociális szemlélő reakciót. Második hipotézisem pedig az első fordítottjának tekinthető: az alacsony empátia, az inadekvát érzelemszabályozás, a pro-cyberbullying (internetes zaklatást helyeslő) személyes és társas norma egyaránt magyarázza a passzív választ. A hipotézisek az empátia és a személyes norma kapcsán megerősítést nyertek, azonban a társas norma és az érzelemszabályozás (mint globális készség) szerepét egyik hipotézist tekintve sem sikerült bizonyítani.³

Az **empátiát** már számos szemlélő válasszal foglalkozó kutatás helyezte homlokterébe az elmúlt években (Barlińska et al., 2018; Macháčková és Pfetsch, 2016; Schultze-Krumbholz et al., 2020). Az eredmények konzisztensek abban a tekintetben, hogy maga az empatikus készség magas foka rendkívül fontos a proszociális válasz szempontjából, míg alacsony szintje pedig a passzív válasz hatékony előrejelzője (Schultze-Krumbholz et al., 2020). Jelen kutatás ezt csak alátámasztani tudja – az eredmények alapján az empátia segítségével sikeresen prediktálhatjuk mind a passzív, mind a proszociális szemlélő reakciót. Úgy tűnik, az empatikus készség elengedhetetlen a szemlélők konstruktív intervenciója kapcsán – ha a serdülő vikariáló módon át képes élni az áldozat negatív érzelmeit egy incidens során, akkor ez beindítja a segítő válaszreakciót: támogatják, vigasztalják az áldozatot, vagy akár aktívan megfékezik a bántalmazót – ezzel ásva alá a helyzet további súlyosbodását.

Igaz lehet Schultze-Krumbholz és munkatársainak (2020) azon megállapítása, miszerint az empátia legátolja zaklatásba való aktív bevonódást: az empatikusan átélt negatív emóciók így pont a proszociális szemlélő intervencióra fejtenek ki serkentő hatást. Azok a serdülők, akik magas empatikus készséggel rendelkeznek, nagy valószínűséggel segíteni fognak az ilyen helyzetekben.

Az **érzelemszabályozást** tekintve az eredmények nem tükrözik az elvártakat – úgy tűnik, hogy ez, az egyébként fontos szocio-emocionális készség nincs hatással a szemlélő magatartásra. Ami az eredményekből viszont kitűnik, az a kettő alskála robosztus hatása: a „tudatosság”, de még inkább az „impulzus” dimenzió erősen magyarázza a serdülők szemlélő helyzetben mutatott magatartását. Lehetséges, hogy önmagában az érzelmek megfelelő szabályozásának képessége nem szükséges a beavatkozáshoz, de az érzelmek tudatosítása, és az impulzus kontrollálása annál inkább.

³ A hipotéziseket korrelációelemzéssel és binomiális logisztikus regresszióval teszteltem.

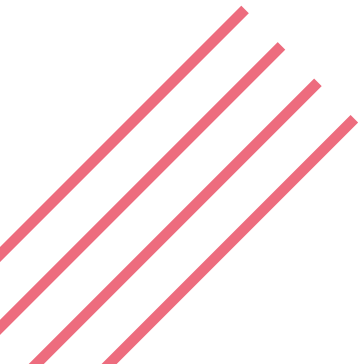
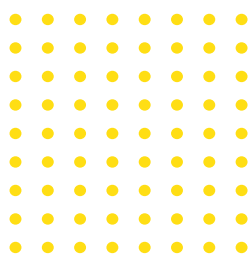
Ha egy serdülő például tudatában van az ilyen helyzetben empatikusan átélt negatív érzelmeknek, akkor nagyobb valószínűséggel fog segíteni, nagyobb eséllyel fog közben járni. Ha egy serdülő továbbá megfelelően képes kontrollálni impulzusait – egy online zaklatás keltette emocionális, pszichés distressz márpedig ilyen –, és megfelelően képes ellenőrzése alatt tartani viselkedését – hogy adekvát segítséget nyújtson az áldozatnak – akkor a konstruktív, proszociális intervenció valószínűsége is drasztikusan megnövekszik.

A **személyes normákat** a szemlélő intervenció kapcsán eddig még kevésbé tanulmányozták, kutatásommal ezen hiátust igyekeztem áthidalni. Az eredmények alapján ezek a morális szttenderdek nagyon is fontosak a szemlélők reakciós stílusában. Ez egyértelműen ellentmond Allisson és Bussey (2017) eredményével, azonban összhangban van Dang és Liu (2020) kutatási adataival. Ami talán még inkább meglepő, az a társas (osztálytermi) norma relatíve gyenge hatása – eredményeim szerint a társas norma egyáltalán nem képes prognosztizálni a szemlélők válaszát, ellenben a személyes norma annál inkább. Úgy tűnik, hogy a serdülő ilyen intervenciót igénylő helyzetben inkább saját morális meggyőződéseire hallgat, és nem feltétlenül követi az osztálytársak által normatívnak elfogadott viselkedésformát – ez a gondolat egyébként hűen tükrözi Dang és Liu (2020) kutatási eredményét.

Elképzelhető lehet azonban az is, hogy az osztálytársak normája valóban nem játszik olyan fontos szerepet (mint például a közvetlen barátok normatív hiedelmei), ahogy azt Bastiaensens és munkatársai (2016) megállapították.

Kölcsönhatások

Harmadik és negyedik hipotézisemmel az egyes területek kölcsönhatásait tártam fel, azzal a céllal, hogy a változók fontossági súlyozását meghatározzam. Előbbi szerint a személyes és társas norma erősebb hatást gyakorol a szemlélő reakciójára, mint az empátia és az érzelemszabályozás készsége. Azaz, még ha az egyén magas empatikus készséggel is rendelkezik, de az internetes zaklatás felé pozitív attitűddel (pro-cyberbullying norma) viseltetik, akkor ez a norma markánsabban fogja befolyásolni a reakcióját, és szemlélő helyzetben passzivitást gyakorol. Utóbbi szerint pedig, ha egy serdülő alacsony empatikus és érzelemszabályozási kompetenciával bír, de az internetes zaklatást elutasítja (anti-cyberbullying személyes és társas norma), akkor incidens esetén közbeavatkozik.⁴ Az érzelemszabályozás már az előzetes elemzések során sem bizonyult fontosnak, így azt a hipotézistesztelés folyamán sem vettem figyelembe, viszont az empátia és a társas norma, illetve az empátia és a személyes norma kérdéskörét annál mélyebben tanulmányoztam.

Az **empátia és a társas norma** vizsgálatok a kép egyértelmű: az empatikus készség sokkal markánsabban befolyásolja a reakció természetét (a hipotézis tehát nem igazolódott be, sőt, az eredmények épp ellenkező tendenciát mutatnak). Ha tehát a két „csatornán” inkongruencia húzódik (pl. magas empátia, de pro-cyberbullying társas norma), akkor az empátia nagyobb valószínűséggel fog hatást gyakorolni a válaszra. Ha a serdülő képes átélni az áldozat érzelmeit, akkor – dacára, hogy az osztálytársak esetleg passzivitást „diktálnak” – nagy valószínűséggel be fog avatkozni. Ezt fontos észben tartani a gyakorlati prevenció és az empátia szerepének meghatározásakor.

Az **empátia és a személyes norma** kölcsönhatása ennél bonyolultabbnak bizonyult. Mint ahogy azt már bemutattam, e két változó már önmagában is képes prediktálni a serdülő szemlélő helyzetben mutatott viselkedését.

Érdekes fejlemény azonban, hogy a két tényezőt együtt (egy modellben) kezelve nem kaptam szignifikáns eredményt: empátia és személyes norma együttesen nem magyarázza a szemlélő válasz egyéni különbségeit. Úgy tűnik tehát, hogy e két változó függetlenül hat: nem szükséges az empátia és a cyber-agressziót elutasító norma együttes jelenléte ahhoz, hogy a serdülő szupportívan avatkozzon be. Egyes helyzetekben az intervenció empátia-alapú lehet, de más helyzetben lehet, hogy azt az internetes zaklatás normatív elutasítása vezérli. De, ami még fontosabb, hogy az eredmények alapján e két változó nagyjából ugyanolyan fontosnak bizonyul (így a hipotézis itt sem teljesül). Az empátia mellett a jövőben tehát érdemes nagyobb hangsúlyt fektetni a cyberbullying célzott edukációjára és az intervencióra nevelésre is, melynek mentén a serdülők moralitása és normatív meggyőződése formálhatóvá válhat.

⁴ A hipotéziseket többszörös binomiális logisztikus regresszióval teszteltem.

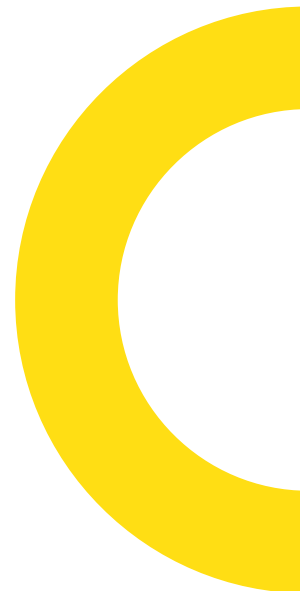
Konklúzió

Jelen tanulmány központi törekvése az internetes zaklatás szemlélőinek vizsgálata volt. A kutatás egyik fő célja, hogy bizonyos változók szemlélő válasza gyakorolt „hatását” külön-külön megvizsgálja. A vizsgálat másik lényeges célja pedig mindezek „kölcsonhatásainak” szemügyre vétele volt – a vizsgált változók közül melyek bizonyulnak dominánsnak, melyek fontosak a szemlélők reakciójához. Utóbbi aspektus a kurrens tudományos diskurzus egy fontos felhívásának is igyekszik eleget tenni (ld. Macháčková, 2020). A vizsgált (potenciálisan) magyarázó változók az empátia, az érzelemszabályozás, illetve a személyes és társas normák voltak, a szemlélő választ pedig dichotóm módon (passzív vagy proszociális/szupportív) kezeltem, a résztvevőket a rájuk inkább jellemző reakciótípus alapján soroltam be csoportokba. A hangsúly tehát arra helyeződött, hogy mi különbözteti meg a passzív, ignoráló szemlélőket az aktív, cselekvő kívülállóktól – magyarul, hogy mire van szükség a szemlélők aktív, segítő intervenciójához. E kérdés megválaszolása a cyberpszichológia gyakorlati vonatkozásában is hasznos lehet: a szemlélők mozgósítása, aktivizálása az internetes zaklatás megfékezésében is kiemelt szerepet kap (Sarmiento et al., 2019; Van Cleemput et al., 2014).

Vizsgálatomban meglepő fejlemény volt, hogy a szemlélők nagy része a proszociális csoportba került – ez egyértelműen ellentmond a legtöbb kutatás konklúziójával, mely szerint a passzivitás dominál a szemlélők viselkedésében (pl. Van Cleemput et al., 2014). Ez tükrözhet magyar kulturális jellegzetességeket, szociális kívánatossági tendenciákat, de a mérőeszköz módszertani limitációira is felhívhatja figyelmemet. És valóban, azt gondolom a vizsgálatom egyik fő limitációjának, hogy magyar nyelven jelenleg nem állnak rendelkezésre átfogóan bemért kérdőívek. A szemlélőket továbbra is kiemelten fontos lenne kutatni, ehhez azonban magyar nyelvre adaptált és magyar mintán validált mérőeszközöket kell létrehoznunk. Ezt tartom az elkövetkező időszak legfontosabb kutatási implikációjának. Léteznek már olyan kérdőívek például, melyek a szemlélő választ folytonos spektrumként kezelik (pl. Sarmiento et al., 2019) – egy ilyen mérőeszközzel sokat profitálhat a magyar cyberpszichológia.

Az új kutatási irányok szempontjából fontosnak tartom annak hangsúlyozását is, hogy az internetes zaklatás egy multikauzális, soktényezős viselkedésforma – a tudományos és gyakorlati munka csak úgy tud profitálni a kutatási eredményekből, ha a viselkedés mögötti motivációkat nem egymástól függetlenül, hanem komplex, dinamikus kölcsönhatásaikban vesszük górcső alá. Ez így van természetesen a cyberbullying szemlélői esetén is, hiszen reakciójukat számos egyéni, szociális és kontextuális tényező befolyásolja (Macháčková, 2020). A jövőben hasznos lenne több olyan kutatást megvalósítani, mely az egyes tényezők dinamikus összjátékára helyezi a hangsúlyt – ez megteremti egyrészt a kutatási hagyományok közti párbeszédet, másrészt segít megszerezni a háttértényezők relatív fontosságát.

Kutatásom tehát az internetes zaklatás szemlélői kapcsán az egyéni jellemzők fontosságára hívják fel a figyelmet. Az empátia és a személyes normák sokkal erősebben jelzik előre a szemlélő intervenciót, mint a társas normák. Ugyan fontosnak tartom, hogy a cyberbullying, mint komplex viselkedésforma egy szociál-ökológiai értelmezési keretet kapjon (ld. Cross és mtsai, 2015), de továbbra is az egyéni jellemzők hangsúlya és dominanciája mellett bontok zászlót. Az elsődleges tényezők véleményem szerint az egyéni karakterisztikák, melyek kanalizálják, meghatározzák a szemlélők reakciós stílusát – ezek ismeretével viselkedésüket is stabilan előrejelezhetjük, de a társas jellegek, mint másodlagos tényezők szintén hatással vannak erre, módosíthatják, alakíthatják azt. Ezen komplex interakciók feltárásával közelebb juthatunk a probléma feloldásához és a hatékony megelőző programok kialakításához.

Irodalomjegyzék

- Allison, K. R., & Bussey, K. (2016). Cyber-bystanding in context: A review of the literature on witnesses' responses to cyberbullying. *Children and Youth Services Review*, 65, 183-194.
- Allison, K. R., & Bussey, K. (2017). Individual and collective moral influences on intervention in cyberbullying. *Computers in Human Behavior*, 74, 7-15.
- Arató N. (2021) The role of socio-emotional skills in cyberbullying engagement. Doctoral dissertation: University of Pécs, Institute of Psychology
- Barlińska, J., Szuster, A., & Winiewski, M. (2018). Cyberbullying among adolescent bystanders: Role of affective versus cognitive empathy in increasing prosocial cyberbystander behavior. *Frontiers in Psychology*, 9, 799.
- Bastiaensens, S., Pabian, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., DeSmet, A., & De
- Bourdeaudhuij, I. (2016). From normative influence to social pressure: How relevant others affect whether bystanders join in cyberbullying. *Social Development*, 25(1), 193-211.
- Bastiaensens, S., Vandebosch, H., Poels, K., Van Cleemput, K., DeSmet, A., & De
- Bourdeaudhuij, I. (2014). Cyberbullying on social network sites. An experimental study into bystanders' behavioural intentions to help the victim or reinforce the bully. *Computers in Human Behavior*, 31, 259-271.
- Brochado, S., Soares, S., & Fraga, S. (2017). A scoping review on studies of cyberbullying prevalence among adolescents. *Trauma, Violence, & Abuse*, 18(5), 523-531.
- Brody, N., & Vangelisti, A. L. (2016). Bystander intervention in cyberbullying. *Communication Monographs*, 83(1), 94-119.
- Bussey, K., Fitzpatrick, S., & Raman, A. (2015). The role of moral disengagement and self-efficacy in cyberbullying. *Journal of School Violence*, 14(1), 30-46.
- Bussey, K., Luo, A., Fitzpatrick, S., & Allison, K. (2020). Defending victims of cyberbullying: The role of self-efficacy and moral disengagement. *Journal of school psychology*, 78, 1-12.
- Cross, D., Barnes, A., Papageorgiou, A., Hadwen, K., Hearn, L., & Lester, L. (2015). A social-ecological framework for understanding and reducing cyberbullying behaviours. *Aggression and Violent Behavior*, 23, 109-117.
- Dang, J., & Liu, L. (2020). Me and Others Around: The Roles of Personal and Social Norms in Chinese Adolescent Bystanders' Responses Toward Cyberbullying. *Journal of Interpersonal Violence*, 37(9-10), 1-26
- DeSmet, A., De Bourdeaudhuij, I., Walrave, M., & Vandebosch, H. (2019). Associations between bystander reactions to cyberbullying and victims' emotional experiences and mental health. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 22(10), 648-656.
- DeSmet, A., Veldeman, C., Poels, K., Bastiaensens, S., Van Cleemput, K., Vandebosch, H., & De Bourdeaudhuij, I. (2014). Determinants of self-reported bystander behavior in cyberbullying incidents amongst adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(4), 207-215.
- Dinić, B., Petrović, J., Zotović Kostić, M., Milovanović, I. i Mihić, V. (2021). Rizična upotreba društvenih mreža kod adolescenata [Risky use of social networks among adolescents]. Novi Sad: Faculty of Philosophy in Novi Sad.
- González-Cabrera, J., Calvete, E., León-Mejía, A., Pérez-Sancho, C., & Peinado, J. M. (2017). Relationship between cyberbullying roles, cortisol secretion and psychological stress. *Computers in Human Behavior*, 70, 153-160.
- Kaufman, E. A., Xia, M., Fosco, G., Yaptangco, M., Skidmore, C. R., & Crowell, S. E. (2016). The Difficulties in Emotion Regulation Scale Short Form (DERS-SF): Validation and replication in adolescent and adult samples. *Journal of Psychopathology and Behavioral Assessment*, 38(3), 443-455.
- Kim, S., Kimber, M., Boyle, M. H., & Georgiades, K. (2019). Sex differences in the association between cyberbullying victimization and mental health, substance use, and suicidal ideation in adolescents. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 64(2), 126-135.

- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & McCord, A. (2019). A developmental approach to cyberbullying: Prevalence and protective factors. *Aggression and Violent Behavior, 45*, 20-32.
- Langos, C. (2012). Cyberbullying: The challenge to define. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking, 15*, 285–289.
- Latane, B., & Darley, J. M. (1968). Group inhibition of bystander intervention in emergencies. *Journal of personality and social psychology, 10*(3), 215-221,
- Latané, B., & Darley, J. M. (1970). *The unresponsive bystander: Why doesn't he help?* New York: Appleton Century-Crofts.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in human behavior, 23*(4), 1777-1791.
- Livingstone, S., Stoilova, M., & Kelly, A. (2016). 14. Cyberbullying: incidence, trends and consequences. In: United Nations Office of the Special Representative of the Secretary-General on Violence against Children (Ed.). *Ending the Torment: Tackling Bullying from the Schoolyard to Cyberspace* (pp. 115-118). New York: United Nations Publications
- Macháčková, H. (2020). Bystander reactions to cyberbullying and cyberaggression: individual, contextual, and social factors. *Current opinion in psychology, 36*, 130-134.
- Macháčková, H., Dedkova, L., Sevcikova, A., & Cerna, A. (2013). Bystanders' support of cyberbullied schoolmates. *Journal of community & applied social psychology, 23*(1), 25-36.
- Macháčková, H., Dedkova, L., Sevcikova, A., & Cerna, A. (2016). Bystanders' supportive and passive responses to cyberaggression. *Journal of school violence, 17*(1), 99-110.
- Machackova, H., & Pfetsch, J. (2016). Bystanders' responses to offline bullying and cyberbullying: The role of empathy and normative beliefs about aggression. *Scandinavian journal of psychology, 57*(2), 169-176.
- Mazzone, A (2020). Bystanders to Bullying: An Introduction to the Special Issue. *International Journal of Bullying Prevention 2*, 1–5
- Menesini, E., & Spiel, C. (2012). Introduction: Cyberbullying: Development, consequences, risk and protective factors. *European Journal of Developmental Psychology, 9*(2), 163-167.
- Obermaier, M., Fawzi, N., & Koch, T. (2014). Bystanding or standing by? How the number of bystanders affects the intention to intervene in cyberbullying. *New Media and Society, 18*(8), 1491-1507.
- Overgaauw, S., Rieffe, C., Broekhof, E., Crone, E. A., & Güroğlu, B. (2017). Assessing empathy across childhood and adolescence: Validation of the Empathy Questionnaire for Children and Adolescents (EmQue-CA). *Frontiers in psychology, 8*, 870
- Pauwlik Zs., Margitics F., Figula E. & Szatmári Á. (2019). Iskolai erőszak: a beavatkozó szemlélő magatartásforma családi szocializációs háttértényezői, *Tanulmányok, 213-228*
- Sarmiento, A., Herrera-López, M., & Zych, I. (2019). Is cyberbullying a group process? Online and offline bystanders of cyberbullying act as defenders, reinforcers and outsiders. *Computers in Human Behavior, 99*, 328-334.
- Schultze-Krumbholz, A., Zagorscak, P., Hess, M., & Scheithauer, H. (2020). The influence of school climate and empathy on cyberbystanders' intention to assist or defend in cyberbullying. *International journal of bullying prevention, 2*(1), 16-28.
- Siegal, H. A. (1972). Reviewed work: *The Unresponsive Bystander: Why doesn't he help?* by Libb Latane, John Darley In: *Contemporary Sociology, 1*(3), 226-227 .
- Slonje, R., Smith, P. K., & Frisé, A. (2013). The nature of cyberbullying, and strategies for prevention. *Computers in human behavior, 29*(1), 26-32.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry, 49*(4), 376-385.
- Valdés-Cuervo, A. A., Alcántar-Nieblas, C., Parra-Pérez, L. G., Torres-Acuña, G. M., Álvarez-Montero, F. J., & Reyes-Sosa, H. (2021). Unique and interactive effects of guilt and sympathy on bystander aggressive defender intervention in cyberbullying: The mediation of self-regulation. *Computers in Human Behavior, 122*, 106842

Van Cleemput, K., Vandebosch, H., & Pabian, S. (2014). Personal characteristics and contextual factors that determine "helping," "joining in," and "doing nothing" when witnessing cyberbullying. *Aggressive behavior*, 40(5), 383-396

Vismara, M., Girone, N., Conti, D., Nicolini, G., & Dell'Osso, B. (2022). The current status of Cyberbullying research: A short review of the literature. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 46, Article 101152.

Wright, M. F., & Li, Y. (2013). Normative beliefs about aggression and cyber aggression among young adults: A longitudinal investigation. *Aggressive behavior*, 39(3), 161-170

Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: A comparison of associated youth characteristics. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.

Zsila Á., Ujhelyi A., Demetrovics Zs. (2015). Online zaklatás a legújabb kutatások tükrében. *IMÁGÓ Budapest*, 4(4), 50-64

Zych, I., Beltrán-Catalán, M., Ortega-Ruiz, R., & Llorent, V. J. (2018). Social and emotional competencies in adolescents involved in different bullying and cyberbullying roles. *Revista de Psicodidáctica (English ed.)*, 23(2), 86-93.

